

Opstand van Claudius Civilis, zich geheel bij de aristocratische Romeinsche verhalen aansloot. De gemeenschappelijke bestrijding van een overheerscher zal men belangrijker hebben geacht, dan dat men verwachtte in die stof één held als centrale figuur verheerlijkt te zien. Had niet reeds Grotius erop gewezen, dat bij de Germanen de opperste macht uitsluitend bij Kriegsgevaar en voor één veldtocht aan een enkeling werd verleend, en duidelijker nog, dat de drang naar vrijheid — of wat op 't zelfde neer kwam — de afkeer van het koningschap bij de Batavieren wel bijzonder sterk ontwikkeld was? Ja, vond men niet in Tacitus dat de Koningen der Germanen een ver van onbepaalde macht hadden gehad en dat ze in de vergaderingen werden gehoord „meer met gezag om te raden, dan met magt om te gebieden.”

Ook dit alles bedenke men, voordat men den tijdgenooten verwijt Rembrandt's visie op den grimmigen eenoogigen held niet te hebben begrepen....¹⁾

Men kan zich de vraag stellen of Rembrandt Tacitus' tekst heeft gelezen, of om juist te formuleeren, in hoeverre uitsluitend diens proza tot zijn schepping aanleiding is geweest. Men zal zich herinneren, dat de op den opstand betrekking hebbende passages ook in Vaenius' boek waren afgedrukt. Dat Rembrandt dit werk niet zou hebben gekend wordt twijfelachtig als men weet, dat hij niet alleen prenten van Tempesta heeft bezeten en er den invloed van heeft ondergaan, maar vooral, dat het schoorsteenstuk met het verhaal van Fabius Maximus, dat naar men reeds vaak heeft verondersteld toch stellig wel voor het nieuwe Raadhuis gemaakt zal wezen, typische herinneringen aan Tempesta's werk vertoont.²⁾

Het probleem of Rembrandt inderdaad de Vaenius-Tempesta prenten heeft gekend is in dit verband van minder belang dan het feit, dat zijn opdrachtgevers ze klaarblijkelijk wèl voor oogen hebben gehad.

De indruk, dat bij het bespreken van de plannen der Raadhuis-decoraties Vaenius' boek op tafel lag, wordt nog versterkt als men ziet, dat Ovens' teekeningen van Claudius Civilis voor den slag bij Xanten evenzeer overeenkomen met Vaenius compositie, als de anonyme teekening, voorstellende Brinio's „schildheffing” met de desbetreffende prent uit zijn reeks³⁾; en wanneer men tenslotte nog verneemt dat Vondel door 't zien van dit prentwerk kwam tot het schrijven van zijn tooneelstuk „de Batavische gebroeders”⁴⁾ (1661).

¹⁾ Men zou ongetwijfeld weer te ver gaan, door bij Rembrandt eenig opzet van dezen aard te veronderstellen; evenmin als zijn Adam en Eva met „Darwinistische” theorieën verbonden kan worden, mag men in zijn Claudius Civilis historische of zelfs politieke of sociale kritiek ontdekken; louter aesthetische overwegingen leidden o.i. in beide gevallen tot de afwijkende uitbeelding.

²⁾ Dat Claudius Civilis eenoogig was, vindt men ook in de voorrede van Vaenius' boek. De „officieele” schilders, die zooveel aan deze publicatie ontleenden brachten deze bijzonderheid echter evenmin naar voren als het dáár was geschied. Men lette op het angstvallige en-profil van het bende-hoofd! (afb. 11 en 12).

³⁾ Zie de afb. in de bovengenoemde opstellen van Dr. H. Schneider.

⁴⁾ De veronderstelling, dat de plannen door Vondel bedacht zouden zijn, wint bij dit alles niet aan waarschijnlijkheid. Men kan zich veeleer voorstellen, dat hij bij dergelijke besprekingen, waarvan hij voor zijn „Inwijdinghe” van 1655 op de hoogte moest zijn, het boek heeft leeren kennen. De behandeling van Vondel's Batavierendrama, dat niet tot zijn gelukkigste werken behoort, moet in dit verband achterwege blijven.